АННОТАЦИЯ

Сейтқан Ғалия Ғазизқызының диссертациясына

«8D04105 – Инновациялық менеджмент» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін

«Қазақстандағы цифрлық хабтарды қалыптастырудың ерекшеліктері мен басқару механизмдері»

Жұмыстың жалпы сипаттамасы. Диссертациялық зерттеу Қазақстандағы цифрлық хабтарды құруды басқаруды, оның ерекшеліктері мен механизмдерін зерттеуге арналған.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Цифрландыру және оның негізгі процестері өмірдің көптеген аспектілерін, соның ішінде әлеуметтік және экономикалық аспектілерді қозғады. Бүгінде көптеген елдерде, соның ішінде Қазақстанда да цифрлық технологияға баса мән беріліп отыр. Қазақстан цифрландыру деңгейі бойынша орташа деп бағаланады және оның деңгейін көтеруге және жаһандық деңгейде бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндіктері бар. Бұл мақсатқа бағытталған нормативтік құқықтық актілерді шығару, мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру және күтілетін мақсаттарға табысты жету үшін ұлттық өсу стратегияларын құру үшін процестерді құру, өлшемдерді енгізу және бағыттарды анықтау бойынша кешенді қажеттіліктерді қабылдауды талап етеді. 2017 жылдан бастап 2018-2022 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы жүзеге асырылуда, ол жақын болашақта технологиялық инновацияларды қолдану арқылы ел экономикасының дамуын жеделдету және халықтың өмір сүру деңгейін арттыруды көздейді. Сонымен қатар, бағдарлама ел экономикасын толығымен жаңа өсу жолына көшіру үшін қолайлы жағдайларды құруға ұмтылады, нәтижесінде ұзақ мерзімді перспективада футуристік цифрлық экономиканы құруға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта электронды үкімет порталы еліміздің барлық аумағында жұмыс істейді. Қазақстанның Еуразиялық аймақтағы цифрлық хабқа айналуға ұмтылысын Республика басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 2021 жылғы қыркүйектегі халыққа жолдауында атап өтті. Содан бері цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы қабылданды.

Дәл азаматтар мен мемлекет арасындағы өзара іс-қимылды ыңғайлы, қарапайым, қолжетімді және түсінікті ету мақсатында электронды үкімет тұжырымдамасы әзірленді. Ақпараттық индустрияның бәсекеге қабілеттілігін арттыру және еліміздің экономикасын жаңғырту үшін әлемдік нарықта ақпараттық-коммуникациялық қызметтердің рөлін күшейту және ақпараттық қызметтерді өндірумен және экспорттаумен айналысатын отандық кәсіпорындар мен компанияларды қолдауды қамтитын цифрлық шарттар мен факторларды белгілеу өте маңызды. Сондай-ақ, мемлекеттің цифрлық дамуының шешуші элементі адамдарға цифрлық дағдыларды үйрету, Интернетке қол жеткізу, Интернетке қосылуға арналған құрылғылар мен жабдықтардың болуы және т.б. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, табысты жұмыс істейтін цифрлық хабтар инновациялық қабылдау және үздіксіз дамып келе жатқан инновациялық өндіріс

ортасында құрылған экономикада белсенді түрде дамып, басқарылады. Цифрлық немесе технологиялық хабтардағы мүдделі тараптардың ынтымақтастығы инновациялар мен бәсекеге қабілеттілікті арттырады.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері. Диссертациялық жұмыстың мақсаты – теориялық және әдістемелік негіздерін анықтау және Қазақстан Республикасының аймақтарында цифрлық хабтарды құруды басқаруды жетілдіру бойынша нақты ұсыныстар беру.

Зерттеу мақсатына сәйкес келесі міндеттер орындалады:

- теориялық перспективаларды жүйелеу арқылы цифрлық хаб құру тұжырымдамалары мен модельдерін зерттеу;
- Қазақстан жағдайларына бейімделуді ескере отырып, цифрлық хабтарды дамытуды басқаруды реттеудің әлемдік тәжірибесін қарастыру;
-цифрлық хабтарды құрудың әдістемелік негіздерін негіздеу;
-Қазақстанда орналасқан цифрлық хабтардың ағымдағы жағдайын бағалау;
-Қазақстан аймақтарының цифрлық әлеуетін талдау;
-құрылған цифрлық хабтардың проблемаларын анықтау;
- басқару тетіктерін және цифрлық хабтарды құрудың іргелі бағыттарын қамтамасыз ету
- Қазақстандағы цифрлық хабтардың өсуі мен құрылуын басқарудың үлгі тұғырларын, өлшемдерін және масштабтарын ұсыну.

Зерттеу объектісі. Зерттеу нысаны Қазақстандағы орнатылған цифрлық хабтар, олардың цифрлық инфрақұрылымның және аймақтық экономиканың эволюциясына әсерімен бірге осы субъектілердің функционалдығы болып табылады.

Зерттеу пәні. Зерттеу пәні – ел аймақтарындағы цифрлық хабтарды қалыптастыру, дамыту және біріктіру үдерісіндегі басқару қатынастары, оның ішінде цифрландыру мен экономикалық өсу деңгейін арттырудағы олардың рөлі.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі. Зерттеудің теориялық және әдістемелік негізін цифрлық хаб құруды басқарудың тұжырымдамалық негіздері, цифрлық хабты басқару мәселелері бойынша шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулері құрайды.

Диссертациялық зерттеу келесі сандық және сапалық әдістерді қолдану арқылы жүйелік және құрылымдық тәсіл негізінде жүзеге асырылды: жалпылау, жүйелеу, салыстыру, тарихи-логикалық – цифрлық хабтарды құруды басқару тұжырымдамасының экономикалық мәнін зерттеу (1.1-тармақ), цифрлық хабтарды құрудың шетелдік тәжірибесін талдау (1.2-тармақ), зерттеу әдістемесі (1.3-тармақ, 1.4); статистикалық талдау, Астана-хабтың экономикалық тиімділігін есептеу (2.1, 2.2-тармақ); цифрлық хаб мүшелеріне АКТ шығындарының әсерін бағалау үшін корреляциялық-регрессиялық талдау, аймақтар бойынша индикатор мәндерінің біркелкілігін анықтау үшін интегралдық индекстің тестілеу әдісі (2.2-тармақ); бар проблемаларды анықтау және АКТ және цифрландыру бойынша болашақ мамандардың пайызын бағалау үшін бакалавриат студенттері арасында сауалнама жүргізу (2.3-тармақ); өңірлерде цифрлық хабтарды құруды басқару бойынша ұсынымдар мен тетіктерді ұсыну (3.1-тармақ); цифрлық хабтардың жұмысын бес балдық шкала және D-Best моделіне негізделген критерийлер бойынша бағалау әдістемесін ұсыну (3.2).

Статистикалық мәліметтерді өңдеу үшін SMART PLS-4, STATISTICA Microsoft Power BI, Microsoft Excel бағдарламалары пайдаланылды.

Зерттеудің ақпараттық базасы. Диссертациялық зерттеудің ақпараттық базасы бастапқы және қосымша деректер болды.

Бастапқы деректер көздері: кезеңдік хабтардың кейс-стадиі, бакалавриат түлектерінің сауалнамалық сауалнамасы. Қосымша мәліметтердің көздері: Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының статистикалық деректері, Қазақстан Республикасы Министрлігінің талдамалық есептері, Astana-hub қаржылық есептері, шетелдік және қазақстандық ғалымдардың диссертациялары, DOAJ, Scopus, Academia халықаралық ғылыми деректер базалары.

Ғылыми жаңалық. Диссертациялық зерттеу барысында оның ғылыми жаңалығын анықтайтын келесі ғылыми нәтижелер алынды:

1) Инновациялық менеджмент тұрғысынан «цифрлық хаб» концепциясына автордың көзқарасы көрсетілген және дәлелденген;

2)Цифрлық хабтарды құруға байланысты әртүрлі көрсеткіштерге АКТ шығындарының әсері жан-жақты талданды. Нәтижелер АКТ шығындары кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің деңгейіне және ЖОО санына айтарлықтай әсер етпесе де, ғылыми ұйымдардың санына, сондай-ақ белсенді шағын және орта кәсіпорындар мен кәсіпорындардың жалпы санына айтарлықтай әсер ететінін көрсетеді;

3) Қазақстан Республикасы аймақтарының осы өңірлерде цифрлық хабтарды құру бойынша цифрлық әлеуетіне баға берілді;

4) Қазақстанда цифрлық хабтарды құруды басқару тетіктері ұсынылады: құрылымдық-технологиялық, инновациялық, инвестициялық, институционалдық және әлеуметтік;

5) Цифрлық хаб құруды басқару бойынша жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша цифрландыру саласында мансапты жалғастыруға ниетті түлектердің болжалды пайызы анықталды;

6) Цифрлық хабтар қызметінің ағымдағы жағдайы талданады;

7) Қазақстанда цифрлық хабтарды құруды басқару моделінің негізгі элементтері ұсынылған;

8) Қазақстанда цифрлық хабтарды құруды басқаруды жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірленді.

Қорғаудың негізгі ғылыми ережелері:

1) Цифрлық хаб тұжырымдамасы цифрлық технологияларды қолдану арқылы инновациялар мен стартаптарды ынталандыру үшін үкімет, академиялық орта және бизнестің ынтымақтастығын қамтитын «үштік спираль» моделін жүзеге асыруға бағытталған іс-шараларды басқаратын орталық ретінде анықталады. Цифрлық хабтың қатысушылары мен серіктестеріне университеттер, ҒЗТКЖ ұйымдары, ғылыми-зерттеу институттары, зертханалар, технопарктер, инкубаторлар, акселераторлар, мемлекеттік басқару құрылымдары және басқа да мүдделі тараптар кіреді. Тұжырымдама негізделген және инновациялық экожүйенің маңызды құрамдас бөлігі ретінде ұсынылған;

2) Цифрлық хабтарды басқарудың даму деңгейін анықтау үшін бес балл бойынша есептелген шкала мен критерийлер бойынша цифрлық хабтардың өнімділігін бағалау әдістемесі ұсынылады. Бұл әдістеме бойынша хабтардың даму деңгейі орташа;

3) Зерттеуде интегралдық индексті қолдану Қазақстан аймақтарының цифрлық әлеуетін мұқият бағалауға мүмкіндік береді. Бұл бағалау цифрлық

технологияларды пайдалануды, халықтың цифрлық сауаттылығын және АКТ-ның экономикаға қосқан үлесін қоса алғанда, негізгі көрсеткіштердің көп өлшемділігін қамтиды. Қолданылатын әдіс аймақтардың объективті рейтингін береді, цифрлық дамудағы диспропорцияларды анықтайды және цифрлық теңсіздікті жоюдың стратегиялық шараларын негіздейді;

4) Цифрлық хабтарды дамытудың келесі механизмдері ғылыми негізделді және әзірленді: құрылымдық-технологиялық механизм, инновация механизмі, инвестициялық механизм, институционалдық механизм және әлеуметтік механизм.

5) Сандық және IT хабтарды қоса алғанда, ҚР бойынша орналасқан хабтардың картасы бар веб-сайт түрінде онлайн платформа ұсынылады.

Зерттеу нәтижелерінің теориялық маңызы.Зерттеудің теориялық маңыздылығы цифрлық хаб түсінігін толықтыруда және нақтылауда, цифрлық хабтарды құруды басқарудың функциялары мен бар қайшылықтарын анықтауда жатыр. Теориялық негізін инновациялық менеджмент саласындағы цифрлық хабтарды дамыту мен құруға, жағдайлар мен АКТ-индустрияны дамытуға арналған отандық және шетелдік ғалымдардың, практиктердің ғылыми еңбектері құрады. Цифрлық хабтарды құруды басқару тетіктері мен процестерін әзірлеудің теориялық және әдістемелік негіздемесі, сондай-ақ Қазақстанда цифрлық хабтарды дамытудың тетіктері мен бағыттарын іске асыру бойынша ұсыныстарды негіздеу. Диссертациялық зерттеу барысында алынған нәтижелер цифрлық хаб құруды басқаруды зерттеудің теориялық және әдістемелік негіздерін әзірлеу үшін маңызды. Зерттеу барысында бес балдық шкала және критерийлер көмегімен цифрлық хабтарды құруды бағалау әдістемесі туралы жаңа білімдер алынды. Диссертациялық зерттеудің нәтижелері жаңа зерттеу міндеттерін қоюға негіз бола алады.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық құндылығы. Зерттеудің практикалық маңыздылығы Қазақстанда цифрлық хабтарды құруды басқарудың тетіктері мен бағыттарын әзірлеу бойынша ұсыныстарды негіздеуде. Диссертация материалдарын экономикалық профильдегі университеттердегі «Инновациялық менеджмент», «Технологиялар трансферті және оны реттеу механизмдері», «Халықаралық технологиялар трансферті», «Цифрлық экономиканы басқару ерекшеліктері», «Интеллектуалдық қызмет нәтижелерін коммерцияландыру», «Инновацияларды стратегиялық басқару» оқу курстарында қолдануға болады. Сондай-ақ, зерттеудің практикалық маңыздылығы цифрлық хабтардың жұмысын бағалаудың ұсынылған тетіктері, бағыттары мен әдістемесі Қазақстан Республикасында цифрлық хабтарды құру процесінде қолданылуы мүмкін екендігінде (А қосымшасы).

Бұл жұмыстың басқа зерттеу жұмыстарымен байланысы. Диссертациялық зерттеу «Экономикалық құлдырауды еңсеру жағдайында Қазақстанның инклюзивті өңірлік дамуының басымдықтары мен тетіктері» (ҚР Білім және ғылым министрлігінің гранты, АП09259004-ОТ-23, 2021-2023 ж.ж.) жобалары аясында жүзеге асырылды.), «Урбанизация мен парниктік газдар шығарындыларының арақатынасына экономикалық, әлеуметтік және экологиялық факторлардың әсерін зерттеу» (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің гранты, АП19576071, 2023-2025 ж.ж.), «Қазақстанның өңірлік әлеуетін дамыту стратегиясы: әлеуметтік-мәдени және экономикалық даму әлеуетін бағалау» (моделін, жол картасын, скрипт) Қазақстан Республикасы Білім

және ғылым министрлігі, BR18574240, 2022-2024).

Зерттеу нәтижелерін апробациялау. Диссертацияның негізгі ережелері әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Экономика және бизнес жоғары мектебінің ғылыми-әдістемелік семинарларында және Қазақстан Республикасы Жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің Экономика институтында талқыланды.

Диссертациялық зерттеудің негізгі нәтижелері студенттер мен жас ғалымдардың «Аймақтық экономика және демографиялық және әлеуметтік-экономикалық даму векторлары» атты халықаралық ғылыми конференциясында (Алматы, Қазақстан); «Дамушы нарықтың инновациялық кеңістігінің экономикасы және менеджменті» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция (Мәскеу, Ресей), «Жаһандық өзгерістер контекстіндегі тұрақты экономикалық даму парадигмасы: сынақтар, салдарлар, мүмкіндіктер» (Алматы, Қазақстан); «Ғылым: теория және практика» (Астана, Қазақстан).

Зерттеу нәтижелерін жариялау. Қорғауға ұсынылған негізгі ережелер мен қорытындылар 10 ғылыми жұмыста, оның 1-і нөлдік емес импакт-факторы бар журналда жарияланған және Scopus және Web of Science халықаралық ақпараттық ресурстарына енгізілген, 5-і Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым сапасын қамтамасыз ету комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда және 4 халықаралық ғылыми-практикалық конференция баяндамаларында көрсетілді.

Дипломдық жұмыстың құрылымы мен көлемі. Диссертациялық жұмыстың құрылымы логиканы, зерттеу тәртібін және қойылған міндеттерді шешу алгоритмін көрсетеді. Диссертация мазмұнынан, белгілеулері мен қысқартуларынан, кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және 23 қосымшадан тұрады. Диссертациялық зерттеудің көлемі 215 бет, оның ішінде 17 кесте, 35 сурет, 4 формула, 174 пайдаланылған әдебиеттер.